

MUHAFAZAKÂRLIĞA FARKLI BİR BAKIŞ

*Tuncay İMAMOĞLU * Atatürk Üniversitesi*

"Korumak" ya da "olduğu gibi muhafaza etmek"¹ anlamlarına gelen muhafazakârlık, Batı dillerinde Latince "conservare" kelimesinden türetilen "conservatism" kavramının Türkçe karşılığı olup, toplumda yerleşik inanç, din, değer, düzen ve geleneğin sürdürülmesi demektir.

"Kendiliğindenlik", "sahicilik", "özgünlük", "kalıcılık", "asllilik" ile ilgili iddiaları ihtiva etmesi ve bu iddiaların bir tür meşruiyet ölçütü olarak düşünsel içeriklerin önüne çıkartması bakımından muhafazakârlık, insani bir tutum, temayül, insanlığın veya tek tek milletlerin tecrübeyle biriktirmiş olduğu tutulması gereken kurum ve ilkeleri tutmak anlamında bir fikir olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir milletin, dinin ve kültürün sağlıklı olabilmesinin belirtisi, bu tutulması gereken ve gerekmeyenlerin neler olacağını tefrik edecek kodları, refleksleri, itiyatları geliştirmek ve sürekli canlı tutmaktır. Birer patolojik olgu olarak devrimlerin vuku bulduğu toplumlar, bahsi geçen kodları ya oluşturmamış ya da tahrip etmiş toplumlardır² diyebiliriz.

Sosyal anlamda muhafazakârlık, geleneğin değişime direncini temsil ettiği gibi, siyasî anlamda da, toplumun geleneğinin yansıması olduğuna inanılan siyasî sistemin sorunsuz olarak işlediğini düşünür ve köklü reform

* Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Felsefesi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi
e-Mail (timam@atauni.edu.tr)

¹ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. Osman Akınay, Derya Kömürcü, Bilim Sanat Yayınları, Ankara, 1999, s.512.

² İlhami Güler, *Gericiliğin Gerçek ve Enstrümental Tabiatı Üzerine*, Doğu-Batı dergisi, sayı:3, Ankara, 1998, s.59-60; Tanıl Bora, "Muhafazakâr Yerlilik Söylemi", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Muhafazakârlık*, c.5, ed. Ahmet Çiğdem, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s.445.

taleplerine karşı çıkar³. Felsefede ise, insan doğasının yetkinlikten yoksun ve eksik olduğunu, bundan dolayı geleneğin yol göstericiliğine ve güçlü bir otoritenin yönetimine ihtiyaç duyulduğunu ileri süren, değişmeye karşı tavır alıp, geleneğin, yasa ve yerleşik düzenin önemine işaret eden ve radikallerin özledikleri, gerçekleşmesini ümit ettikleri ütopyalara benzer bir şeye ulaşmanın imkânsızlığını savunan muhafazakârlık⁴, rasyonalizmi temel alan Aydınlanmaya ve onun akıl anlayışına, bu aklın ürünü olan siyasi projelere ve bu siyasi projeler doğrultusunda toplumun dönüştürülmesine ilişkin öneri ve uygulamalara muhalif olarak ortaya çıkan; rasyonalist siyaseti sınırlamayı ve toplumu bu tür devrimci dönüşüm projelerinden korumayı amaçlayan bir düşünce geleneğini ifade etmektedir. Radikal değişime karşı tedrici değişimi savunan, geleneksel toplumsal kurumların tahrip edilmesinin, sekülerleşmenin ve dayanışmacı toplumsal yapının aşınmasının felaket getireceğini ileri süren çağın muhaliflerinin ortaya koyduğu eleştirel birikim, muhafazakârlığın günümüze kadar taşıyacağı ana omurgayı oluşturmaktadır.⁵ Muhafazakârlık, toplumun inanç ve kültürünün devamından yana olmak anlamıyla, dilimizde "dindar" manasında da kullanılmaktadır.

Burada şunu öncelikle vurgulamak gerekir ki, kanaatimizce muhafazakârlığın, İslam ve Batı düşüncesindeki seyri farklılık arz etmektedir. Batı'da muhafazakârlık, tepkisel bir düşünceye karşılık gelirken, İslam düşüncesinde bunun tamamen tepkisel bir düşünce olduğunu söylemek mümkün değildir. İslam düşünce geleneğinde muhafazakârlığın çok derin kökleri bulunmaktadır. Batı'da ise aydınlanma, geleneksel düşünceden kopuşu ortaya çıkardığı için muhafazakârlık, bu kopuşa karşı çıkışın bir ifadesi olarak kendini göstermektedir. Batı'da Aydınlanma ve bunun sonucu olarak da siyasal devrimler ve radikal dönüşümler olmasaydı, bugün muhafazakâr düşünceden söz edemeyecektik. Buna göre diyebiliriz ki, Batı'da muhafazakâr düşünce, kendi varlığını, reddettiği Aydınlanmaya borçludur. Aydınlanmacı akla tepkiden doğan muhafazakârlık, Aydınlanma düşüncesinin savaş açtığı geleneği korumayı ve ona kaybettiği itibarı yeniden kazandırmayı amaç edinmektedir. Bu nedenle Batı'daki muhafazakâr düşüncenin daha iyi anlaşılması için Aydınlanma düşüncesinden kısaca da olsa söz etmenin yararlı olacağını düşünmekteyiz.

³ Recep Ardoğan, "İslam Açısından Muhafazakar Teorinin İlkeleri", www.koprudergisi.com, sayı:97, 2007.

⁴ Ahmet Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, İstanbul, 1999, s.609.

⁵ Bekir Berat Özipek, *Muhafazakârlık*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2001, s.18-19.

Bilindiği gibi Aydınlanma düşüncesi, her şeyden önce öğretici olan ve Tanrı tarafından yaratılan evrendeki olguları nitelikleri ekseninde ereksel bir açıklamaya tabi tutan önceki dönemlerden farklı bir biçimde evreni, harici referanslara başvurmada, zaman ve mekânla sınırlı olan varlık alanına müracaat etmek suretiyle açıklamaya çalışan bir karaktere sahiptir. Bilimsel açıklama olarak bilinen bu yaklaşımın merkezinde deney ve gözleme dayalı nesnel bir bilgi arayışı yer alır. Yine Aydınlanma dönemindeki düşünce biçimi, hakikati, düşünen öznenin aklına indirgeyen karakteri sebebiyle rasyonalist ve tam anlamıyla hümanist bir düşünce tarzıdır.⁶

Görünen o ki, aydınlanma insan aklına temel ve kurucu bir rol biçerek, aydınlanmış aklın dünyayı en iyi şekilde anladığını ve onu dönüştürme kapasitesine sahip olduğunu belirtmektedir.

Bu düşünce tarzı din, gelenek ve değerlerin kesin olarak gerilemesine neden olmuştur. Jaspers'in "arzın ayağımızın altından kaydığı", Marx'ın ise "katı olan her şeyin buharlaşıp uçtuğu"⁷ bir dönem olarak adlandırdıkları Aydınlanma döneminde var olan her şey sorgulanmış ve akla uygun bulunmayan hiçbir şey onaylanmamış ve reddedilmiştir. İnsan yaşamını kuşatan geleneksel ve manevi değerlerin gerilemesi ve hayattan uzaklaştırılması, Batılı insanın şimdiye kadar tüm psikik yaşamını güvenli bir şekilde muhafaza eden ve kişisel tecrübenin mantıksal geçerliliğine sahip sembol, imaj, dogma ve mitlerden oluşan tüm sistemin de kaybı anlamına gelmektedir.⁸ Aydınlanma, dogma ve değerlerden arındırılmış bir sosyal düzen oluşturmayı tasarladığından, Orta Çağ'da toplumda keyfi kesinlikler olarak görülen her şey bu dönemde akılcı bir tarzda dönüştürülerek biçimlendirilmiştir. Aklın ve bilimin ışığında rasyonel bir kültür, rasyonel yönetim, rasyonel bir sanat ve din inşa etmeye çalışan aydınlanma düşüncesi, insanları, geleneksel sosyal kurumların engelleyici bağlarından kurtararak yeni bir düzende, yaratıcı ve rasyonel bireyler haline getirmeyi amaç edinmiştir.⁹ Bu anlayış Kant'ın "aklını kullanma cesaretini göster" ve "Aydınlanma, insanın ergin olmama durumundan ergin olma durumuna geçişinin bir ifadesidir" şeklindeki sözleriyle güzel bir şekilde özetlenmektedir.

⁶ Kasım Küçükklap, Ahmet Cevizci, *Batı Düşüncesi*, İSAM Yayınları, İstanbul, 2009, s.109; Tuncay İmamoğlu, "Din ve Modern Düşünce Üzerine", *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, yıl.7, sayı.27, Ankara, 2011, s.155.

⁷ Marshall Berman, *All That is Solid Melts into Air The Experience of Modernity*, Simon and Schuster, New York, 1983, s.87 vd.

⁸ William Barrett, *İrrasyonel İnsan*, çev. Salih Özer, Hece Yayınları, Ankara, 2003, s.30; İmamoğlu, a.g.m., s.155.

⁹ Bengül Güngörmez, *Muhafazakâr Paradigma: "Dogma" ve "Önyargı"*, *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, yıl.1, sayı.1, Ankara, 2004, s.17.

İşte Muhafazakârlık, Aydınlanmanın bu otorite tanımaz mutlak akılcılığına ve radikal değişim anlayışına karşı çıkmakta ve onu eleştirmektedir. Muhafazakârlık, ilk olarak bütün bir sistemi saf akli kullanarak yıkmak ve onu yeniden kurmak isteyenlere karşı bir savaştır¹⁰. Muhafazakâr düşünceye göre, cemaat bağlarından kopmuş, geleneksizleşme sürecini yaşayan insanlar, köksüz, yabancılaşmış ve güvensizlik içinde yaşayan insanlara dönüşeceklerdir¹¹. Muhafazakâr düşünce, aydınlanma sürecinde toplum, zaman, tarih, gelenek, din ve kültür gibi düzen, süreklilik ve denge postüllarının; aydınlanmacı aklın ilerleme ve değişim postülası karşısında yok edildiğini veya yok sayıldığını ileri sürmektedir.¹² Muhafazakârlık insanı tarihten, değerlerden ve ona bir kimlik veren din ve gelenekten bağımsız olarak düşünmediği için aydınlanma düşüncesinde olduğu gibi onu, bütün bir dünyayı anlayabilecek ve dönüştürebilecek bir özne olarak da görmemektedir.

Muhafazakârlığa göre, aklın sınırlı bir kavrayış gücü vardır ve akıl hiyerarşik olarak diğer tüm beşeri değerlerin üstünde yer alan ve dolayısıyla onlardan bağımsız bir biçimde kendisine başvurulmasını haklı kılacak yüce ve yanılmaz otoriteyi temsil etmemektedir.¹³ Bu nedenle muhafazakârlar, geçmişten gelen ve bir toplumun oluşmasında çimento vazifesi gören özgün değerlerin önemine çokça vurgu yapmaktadırlar. Onlara göre tıpkı insan gibi, toplumların da hafızaları ve onlara ruh veren ortak anıları bulunmaktadır. Bunlar, evrensel geçerliliğe sahip olduğu iddia edilen teorilere asla kurban edilmemelidir.¹⁴ Bu yüzden bütün insanların, doğal olarak toplumların aynı doğaya sahip olduğu zannı üzerinde kurulan, bu doğayı düzenleyen ve kontrol eden belirleyici güdülerinin zorunlu, evrensel ve mutlak doğrular olarak gören modern akla karşı çıkılmalıdır¹⁵.

Buraya kadar verilen bilgiler Batı düşüncesinde ortaya çıkan muhafazakârlığın tepkisel bir düşünce olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, Batı'da muhafazakârlık he ne kadar Aydınlanma düşüncesine bir tepki olarak ortaya çıkmış olsa da, burada da muhafazakârlığın derin kökleri bulunmaktadır. Aydınlanma ile birlikte muhafazakârlığın farkına varıldığı, öneminin daha iyi kavrandığı ve tepki-

¹⁰ Özipek, a.g.e., s.49.

¹¹ Güngörmez, a.g.m., s.17.

¹² Halis Çetin, "Muhafazakârlık: Kaosa Karşı Kosmos", Muhafazakâr Düşünce Dergisi, yıl.1, sayı.1, Ankara, 2004, s.97.

¹³ Özipek, a.g.e., s.64 vd.

¹⁴ Murat Yılmaz, "Muhafazakar Demokrat" Bir Politikanın Temel Özellikleri Neler Olabilir? Muhafazakar Düşünce Dergisi, yıl.1, sayı.1, Ankara, 2004, s.145.

¹⁵ Çetin, a.g.m., s.97.

sel bir düşünce olarak ortaya konulduğunu söylemek mümkündür. Bu anlamda muhafazakârlığın tarihini Batı'da da, kavramın ilk kez kullanılmaya başlandığı Ondokuzuncu yüzyıla, Ortaçağ'a ve hatta Antik Yunan'a kadar geri götürmek mümkün gözükmemektedir. Diyalektik bir yaklaşımla yeni olanın tohumlarının, bir önceki dönemin, yani eskinin içinde bulunduğunu düşünenleri onayladığımızda veya gök kubbe altında hiçbir şeyin yeni olmadığını, söylenmemiş hiçbir sözün bulunmadığına inananları izlediğimizde sonuçta muhafazakârlığın tarihini insanlık tarihinin başlangıcına kadar geri götürebiliriz.¹⁶ Ancak aydınlanma ile birlikte geçmişten radikal bir şekilde kopuş olduğu için kavram bu dönemle birlikte kullanılmış ve tepkisel bir düşünce olarak kendini göstermiştir. Bu anlamda kanaatimizce Batı düşüncesinde tepkisel bir düşünce olarak ortaya çıkan muhafazakârlık, değişime tam olarak karşı çıkmasa da geleneksel kurum ve yapıları olduğu gibi korumayı ve muhafaza etmeyi öngörmektedir.

Bunu ünlü muhafazakâr Burke'un düşüncelerinde açıkça görmek mümkündür. Burke, dine olduğu kadar siyasal kurumlara yönelik yapılan rasyonel araştırma yöntemlerini eleştirmektedir. Ona göre, rasyonalizmin eleştirel ruhu, toplumun medeni ve dini temellerine meydan okumak, sorgulamak, saldırmak ve nihayet yıkmakla kayıtlıdır. "Atalarımızın bütün kurumlarına dile gelmemiş bir saygı borçluyuz" diyen Burke, Fransız ihtilali öncesi var olan aristokrat devleti saygıyla anmakta ve bunun bir kurum olarak sürdürülmesi gerektiğini ifade etmektedir.¹⁷ Bu ifadelerin de gösterdiği gibi Batı düşüncesinde şekillenmiş olan muhafazakârlık, tepkisel olup, var olan kurumların da devamından yanadır. Oysa İslam düşüncesindeki muhafazakârlıkta kurumların olduğu gibi devam ettirilmesi değil ilkelerin devamı söz konusudur. Örneğin devlet meselesinde bunu görebiliriz. Burada muhafaza edilen şey şekilsel olarak politik bir çerçeve değil var olması gereken ilkelerdir. Muhafazakâr Müslüman Kur'an'dan değişmez politik bir çerçevenin değil, istişarenin, adaletin, işi ehline vermenin çıkarılacağına bilincindedir. Önemli olan politik çerçevenin ne olduğu değil, bu politik çerçevenin içeriğidir. İlkeler devam ettirildiği müddetçe politik çerçevenin değişmesinde hiçbir sakınca bulunmamaktadır. Müslüman toplulukların tarihi tecrübeleri de zaten bunun böyle olduğunu göstermektedir. Tarih bize İslam dünyasındaki çok farklı devlet şekillerinin vücut bulduğunu açıkça göstermektedir.¹⁸ Ayrıca yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, İslam düşüncesin-

¹⁶ Özipek, a.g.e., s.16.

¹⁷ William Ebenstein, Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri, çev. İsmet Özel, Şule Yayınları, İstanbul, 1996, s.214-217.

¹⁸ Mehmet Aydın, İçerik Kritik Bakış, haz. Mehmet Gündem, İyi Adam Yayınları, İstanbul, 1999, s.140.

de var olan muhafazakârlık tepkisel bir düşünce olarak ortaya çıkmamıştır. Çünkü İslam dünyasında Batı'da olduğu gibi, bir aydınlanma hareketinden ve geçmişten radikal bir şekilde tam bir kopuştan söz etmek mümkün değildir. Batı düşüncesinde bu tepkisel düşüncenin ortaya çıkmasıyla birlikte Müslüman muhafazakârlar, bunun kendi geleneklerinde zaten var olan bir şey olduğunu dillendirmişlerdir.

Müslüman muhafazakârların radikal değişim isteklerine karşı çıkışlarının arka planında İslam düşüncesini batılı değerlerle yorumlama isteği bulunmaktadır. Çünkü onlar bu yaklaşımın İslami anlayışı sekülerize ettiğine inanmaktadırlar. Bunu geleneksel vahiy anlayışına yönelik modern batılı verilerle yapılan vahiy yorumunda çok somut olarak görmek mümkündür. Bilindiği gibi bazı modern batılı düşünürler, peygamber tarafından yaşanan hangi vahiy şekli olursa olsun, Hz. Muhammed'in aldığı mesajların, Jungyen anlamıyla onun bilinçaltından geldiği görüşünü savunmakta ve geleneksel vahiy anlayışını bu şekilde yorumlamaktadırlar.¹⁹ Bu anlayışa göre vahiy peygamber'in kalbine veya şuuruna bir defada yerleştirilmiş, daha sonra da olaylar vuku buldukça bunlar şuur üstüne çıkmışlardır.²⁰ "Bir ses hayatın ta derinliklerinden haykırır ve şuur seviyesine çıkıp açık ifadesini bulmak için Peygamber'in zihni üzerinde güçlü bir etki yapar"²¹ şeklindeki ifadeleriyle benzer bir görüşün Fazlur Rahman tarafından da ileri sürüldüğü söylenebilir. Bu anlayışın İslam düşüncesindeki Cebraile tarafından Hz. Peygamber'e peyderpey getirilen geleneksel vahiy anlayışından farklı olduğu ortadadır. Bu yaklaşım, vahiy gibi mahiyeti bizim tarafımızdan bilinmeyen ve sadece imanın konusu olabilecek vahiy gerçeğini, Jung psikolojisinin seküler diliyle izah etmekte ve modern Batı düşüncesinin indirgemeci aklını temele almaktadır. Bu yaklaşımın geleneksel vahiy anlayışıyla bağdaşmadığını belirtmek mümkündür. Çünkü Jung'un kolektif bilinçaltı milyonlarca yıllık insanlık tarihinin hikâyesidir ve genetik olarak kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Bu bakımdan kolektif bilinçaltı birey tarafından belirlenmemiş olup onu aşan bir yöne sahiptir. Ancak bireylerin mevcut hikâyelerinin de kolektif bilinçaltına yeni şeyler eklediği de bilinmektedir. Kısaca kolektif bilinçaltı, kadim dönemin psişik olgularının deposu olup, insan tecrübeleriyle belirlenmiştir. Kolektif bilinçaltının bu yönü asla değiştirilemez. Buna göre kolektif bilinçaltı vahyin vasıtası olarak gö-

¹⁹ Montgomery Watt, Hz. Muhammed'in Mekkesi, çev. Mehmet Akif Ersin, Bilgivakfı Yayınları, Ankara, 1995, s.120.

²⁰ Montgomery Watt, Modern Dünyada İslam Vahyi, çev. Mehmet Aydın, Hülbe Yayınları, Ankara, 1982, s.149.

²¹ Fazlur Rahman, İslam, çev. Mehmet Dağ, Mehmet Aydın, Selçuk yayınları, Ankara, 1993, s.41; Ana Konularıyla Kur'an, çev. Alpaslan Açıkgenç, Fecir yayınları, Ankara, 1993, s.196-197.

rüldüğünde, burada Tanrı'nın vahyetmesinden ziyade, ancak geçmiş insanlık tecrübesinin insanlara vahyetmesinden bahsedilebilir.²² Bu da gösteriyor ki, vahyi kolektif bilinçaltı aracılığıyla açıklamaya çalışmak onu sekülerize ederek asıl amacından uzaklaştırmaktadır. İşte Müslüman muhafazakârların karşı çıktığı nokta da bu yaklaşım tarzıdır. Bu da Batı'yı tamamen dışlama anlamına gelmeyip, Batılı değerlerin temele alınmasını dışlamak demektir. Bu anlamda onlar Aydınlanma düşüncesinin tamamına karşı çıkmazlar. Onlar, kendimize has değerler muhafaza edildiği müddetçe bu değerleri tahrip etmeyen değişimlere sıcak bakmaktadırlar.

Buna göre diyebiliriz ki, İslam dünyasındaki muhafazakârlık geleneksel kurum ve yapıları olduğu gibi korumayı amaç edinmeyip özün muhafaza edilmesi koşuluyla süreklilik içinde değişimi ve değişim içinde sürekliliği öngören bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir medeniyetin varlığını sürdürmesinin yolunun da değişim ve süreklilik arasında kurduğu dengeye bağlı olduğu bilinen bir gerçektir. Çünkü her kültür ve medeniyetin kendi hayatini sürdürmesi ve gelişmesi ancak kendi değerlerini muhafaza edip, başka kültür ve medeniyetlerden de kendi bünyesini bozmayan çeşitli yenilikler almakla olabilir.

Şunu ifade etmek gerekir ki, İnsan yapıp eden bir varlık olduğu için, onun yapıp ettikleri şimdi denilen zamanda başlar. Ancak, "şimdi" bir orta noktadır; onun bir dün, bir yarın vardır. O, bir tarafıyla insanı düne, geçmişe, diğer tarafıyla da yarına, geleceğe bağlar. Çünkü her "şimdi", biraz sonra geçmiş olmakta, hem de geleceğe uzanmaktadır. Antropolojik tarihi zaman içinde insanın yapıp ettikleri ve bunların sonuçları olan başarıları yerini alır. İnsanın tarihi bir varlık olması demek, onun bütün başarılarıyla, başından geçen ve geçmiş olan bütün olaylarla zaman boyutlarına kök salması demektir. Bu da insanın geçmişi, geçmişteki başarıları bilmesi, şimdiyi geçmişin başarılarına dayanarak ve geleceği hesaba katarak yaşaması demektir. Bu, geçmişteki başarıların izlenmesi, hataların tasfiye edilmesi, bir sürekliliğin kurulması anlamına gelmektedir. Süreksizlik ise, insanın zaman boyutlarından şimdiye veya düne saplanıp kalmasıdır. Böyle bir durumda dün sferi, "geçmiş", "şimdi"ye alınır; dün, dün olarak yaşanmaz, şimdi olarak yaşanır, yani geçmiş, mazi, şimdiye getirilerek "gelenekçiliğe" saplanıp kalınır; artık burada dün bir tenkit süzgecinden geçirmeyi kimse aklının köşesinden bile geçirmez.²³ Halbuki geçmişe bağlılık ya da saygı, Sau-

²² Aydın Işık, Bir Felsefi Problem Olarak Vahiy ve Mucize, Elis yayınları, Ankara, 2006, s.162-163.

²³ Takiyettin Mengüşoğlu, "Tarihilik" ve "Tarihsizlik", Felsefe Arkivi, İstanbul, 1968, sayı.16, s.116; Tuncay İmamoğlu, "Değişim ve Süreklilik Arasında Ahmet Hamdi Tanpınar", Muhafazakâr Düşünce Dergisi, yıl.1, sayı.4, Ankara, 2005, s.53.

res'in de ifade ettiği gibi, atalarımızın külünü değil, ateşini günümüze taşımakla olur. Bu anlamda geçmişle bilinçli bir ilişki kurmak gerekmektedir. Onu işe yaramaz diye bir kenara atmak da ona tamamen sırt çevirmek de bir medeniyette olması gereken süreklilikten kopmak demektir.

İslam düşüncesinde değişim ve sürekliliğin derin köklerinin bulunduğu yukarıda ifade etmiştik. Bunu daha iyi bir şekilde ortaya koyabilmek için İslam düşüncesinde tutuculukla muhafazakârlık kavramlarını birbirinden ayırt etmek gerekmektedir.

Tutuculuk, bağnazlık ya da taassup kavramlarıyla eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Bilindiği gibi bir şeyi değiştirmeden olduğu gibi kabul edip sürdürmek anlamına gelen tutuculuk, belli bir inanç, kanaat ya da ideolojiye tutkuyla bağlanma durumunu, olaylara dar bir çerçeveden bakmayı, kendi fikir ve inancından olmayanlara karşı düşmanca bir tavır sergilemeyi, bir düşünce ya da inanca körü körüne bağlanarak ondan başkasına yer vermeme anlayışını ifade etmektedir²⁴. İslam dini tutuculuğu hoş görmez. Nitekim Maide suresinin 104. ayetinde tutuculuk kınanmaktadır. Ayet şöyledir: Onlara, "Allah'ın indirdiğine ve Resul'e gelin" denildiği vakit, "Babalarımızı üzerinde bulduğumuz (yol) bize yeter" derler. Ataları hiçbir şey bilmiyor ve doğru yol üzerinde bulunmuyor iseler de mi? Bu ayette de görüldüğü gibi, Kur'an tutuculuğu ve geleneği olduğu gibi sürdürüp değişime karşı çıkmayı reddetmektedir. Ancak İslam'ın temel esaslarına yani tevhit ilkesine aykırı olmayan geleneğin muhafaza edilip sürdürüldüğü de bilinen bir gerçektir. Bu da gösteriyor ki, İslam'ın onayladığı muhafaza etme anlayışı, değişime tamamen kapalı olmayıp bunu da içinde barındırmaktadır.

Buna göre diyebiliriz ki, Müslüman muhafazakâr, gücünü tevhit ilkesine bağlılıktan alan geleneklerine büyük önem vermektedir. Tevhit ilkesine ters düşen, onunla uyuşmayan ilkelerin Müslüman muhafazakâr tarafından benimsenmesi düşünülemez.

Bilindiği gibi tarihte İslam, özünde tevhide aykırı düşmeyen ve İslam'ın kurucu kaynaklarından olan Kur'an ve sahih sünnetle çelişmeyen geleneği benimsemiş ve devamından yana olmuştur. Örneğin Hz. Peygamber'in İslam'ı tebliğ etmeye başladığı yıllarda Mekke toplumu kurban kesme, hac, umre ve tavaf gibi gelenekleri sürdürüyordu. Ancak bunlar tevhit ilkesine uygun olarak yapılmamaktaydı. Mesela, kurban Kâbe'nin etrafında bulunan putlara kesiliyordu. Bunun yanında insanlar Kâbe'yi çıplak ve ıslık çalarak tavaf etmekteydiler. Hz. Peygamber'in bu adetleri kökten kaldırıp

²⁴ Vahdettin Başçı, Taassup ve Hoşgörü, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum, 1996, s.1; Cevizci, a.g.e., s.101.

atmadığı bilinen bir gerçektir. O, kurbanın kesilmesini ancak bunun putlara değil Allah'a yönelik olmasını, tavafin yapılmasını ancak bunun da örtülü ve ıslık çalmadan olmasını emretmiş, cahiliye döneminde varlığını devam ettiren uygulamaların İslam'a aykırı yanlarını değiştirmek suretiyle devamından yana olmuştur.

Yine Bakara suresi 183. Ayette "Ey iman edenler! Oruç sizden önce gelip geçmiş ümmetlere farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Umulur ki korunursunuz" denilmektedir. Bu da bize, İslam'da bazı geleneklerin öz itibarıyla muhafaza edilmekle birlikte form olarak değişiklik arz ettiğini göstermektedir.

Görülüyor ki, İslam'da sahih olan geleneği koruyup muhafaza etme olduğu gibi, tevhid ilkesiyle örtüşmeyen unsurlar da değiştirilip düzeltilerek buna uygun hale getirilmiştir.

Geleneğin, toplumları bir arada tutan bir işleve sahip olmasından dolayı, sahih geleneğin korunması ve gücünü sürdürmesine İslam'ın önem verdiği görülmektedir. Bundan dolayı muhafazakâr Müslüman denildiğinde radikal değişimleri öngören yenilikçi İslam anlayışına ılımlı yaklaşan, geleneğe saygı duymakla birlikte fanatizme kaymayan, geçmişini korumakla birlikte yönünü geleceğe çeviren, gündelik hayatında aile ve ahlaki değerlere yürekten bağlı kimse akla gelir. Muhafazakâr Müslüman iman esaslarıyla ilgili konularda, ayet ve hadislerde bildirilenleri temele alan, sahabeyi adâlet ve insaf ölçülerinde değerlendiren, kible ehlini tekfirden şiddetle kaçınan, özellikle iman-amel ilişkisi konusunda ameli eksik Müslümanları tekfir etmeyen bir itikadı benimser. Muhafazakâr Müslüman akla ve aklın hükümlerine başvurmak suretiyle çözümler getirmede yumuşak bir tavır sergileyen, tarihinde var olan ilim ve irfan geleneğinden kopmadan, yeniliklere de sıcak bakandır. Bu anlamda o geleneğin asıl, yeniliğin elzem olduğuna inanmaktadır. Ancak muhafazakâr Müslüman yeniliğin elzem olduğuna inanmakla birlikte modernliği filtreden geçirerek yaşamak istemekte, Aydınlanma düşüncesinin soyut akılcılığına tam bir karşı çıkış yerine ma'kul olmayı önermektedir. Çünkü muhafazakar Müslüman dini meselelerin çözümünde aklın rolünü büsbütün inkâr etmeyip, aklın rehberliğindeki değişime hepten karşı değildir. Ancak aklın olumlu ve iyileştirici rolünün sınırlılığının da bilincindedir. Kısaca o, kapsayıcı bir Müslümanlık anlayışından yana olup,²⁵ entegrizme saplanmadan kendi geleneğinin dışında kalan geleneklerden de istifade etmesini bilerek "hikmet müminin yitik malıdır ne-

²⁵ Ramazan Altıntaş, Bir Zihniyet Tahlili: "Muhafazakâr Müslüman", www.koprudergisi.com, sayı:97, 2007.

rede bulursa alır" düsturuyla hareket edip, değişim içinde süreklilikten, süreklilik içinde de değişimden yana olan insandır. Bu insan, milleti yaşatan hayati kuvvetlerin kendi mazisinde var olduğunun, ancak Nurettin Topçu'nun "Milet" tanımındaki gibi²⁶ bu kuvvetlerin, halin hayat tarlasını sula-dıktan sonra kaybolmayıp, istikbalin de onlar tarafından yaratıldığının bi-lincinde olan insandır. Kısaca bu insan, Sait halim Paşa'nın ifadesiyle "sabit ve devamlı bir müşterek hisse dayanmayan, bir maziden veya ananeden doğmuş bulunmayan, sadece insan aklı ve düşüncesi gibi zayıf ve değişken bir zemin üzerinde şüpheli hatta birbirine aykırı bir takım bilgilere dayanan eylem ve amaçların tam anlamıyla gerçek bir ideal meydana getiremeyece-ği²⁷ kanaatindedir.

Mutedil bir muhafazakârlığın güzel bir yansımasını Tanpınar'ın '*Hu-zur*' adlı romanında görebiliriz. Bu eserin kahramanı Mümtaz, Hekimoğlu Ali Paşa'nın konağının bulunduğu eski bir Osmanlı mahallesinden geç-ken, yol ortasında toza bulanmış kız çocuklarının eskiden beri bilinen bir türküyü söyleyerek oyun oynadıklarını gözlemlemektedir. Bu mahalledeki evler, yeni hayat şekilleri, değişik kıyafetler ve bu türkü ona garip düşünce-ler vermektedir. Mümtaz, sevdiği kadın Nuran'ın da çocukluğunda bu oyunu oynadığını düşünür. Hiç şüphesiz Nuran'dan önce annesi, annesinin annesi de aynı türküyü söylemişler ve oynamışlardır. İşte, der Mümtaz, "Devam etmesi lazım gelen bu türküdür. Çocuklarımızın bu türküyü söyle-yerek, bu oyunu oynayarak büyümesi; ne Hekimoğlu Ali Paşa'nın kendisi, ne konağı, hatta ne mahallesi. Her şey değişebilir, hatta kendi irademizle değiştiririz. Değişmeyecek olan, hayata şekil veren, ona bizim damgamızı basan şeylerdir".²⁸ Burada da görüldüğü gibi, muhafazakâr, bizi "biz" ya-pan kültürel ve manevi değerlerin korunması koşuluyla yapılacak hiçbir değişime karşı değildir. Onun için önemli olan Yahya Kemal'in ifadesiyle "kökleri mazide olan atı" dir. Olayların, geçmişteki seyrinden habersiz yapı-lacak olan fikri buluşlar ise Elmalı Hamdi Yazır'ın da dediği gibi "şairane olsa da iptidailikten çıkamazlar. Ustasız sanatkar, hocasız alim, ne kadar kabiliyetli olursa olsun, istidatlı bir talebe olmaktan ileri geçemez, meğer ki, doğrudan doğruya bir mucizeye mazhar olsun. Halbuki, mucize devri geç-miştir...Eşari'yi bilmeyen Razilikten dem vuramaz. Newton'u tanımayan Einstein'den bir şey anlayamaz. Değişiklikler çabuk olabilir. Fakat, terakki

²⁶ Nurettin Topçu, *Ahlak Nizamı*, Dergah Yayınları, İstanbul, 1997, s.150.

²⁷ Said Halim Paşa, *Buhranlarımız ve Son Eserleri*, haz. Ertuğrul Düzdağ, İz Yayıncılık, İstanbul, 1991, s.163.

²⁸ Tanpınar, *Huzur*, İstanbul, 1996, s.23; Tuncay İmamoğlu, "Değişim ve Süreklilik Arasında Ahmet Hamdi Tanpınar", s.46.

hayli muhafazakardır. Kuvvetlerin değişmesi kanunu, Kuvvetlerin tahaffuzu ile birlikte yürür. İşte Felsefe Tarihi değişiklikleri, Felsefi meslek de tahaffuzu temsil eder. Bu tahavvül ve tahaffuz sayesinde ki; insan ruhu terakki eder, fen kemale doğru gider".²⁹

KAYNAKÇA

- Altıntaş, Ramazan, Bir Zihniyet Tahlili: "Muhafazakâr Müslüman", www.koprudergisi.com, sayı.97, İstanbul, 2007.
- Ardoğan, Recep, "İslam Açısından Muhafazakâr Teorinin İlkeleri", www.koprudergisi.com, sayı.97, 2007.
- Aydın, Mehmet, İç Kritik Bakış, hz. Mehmet Gündem, İyi Adam Yayınları, İstanbul, 1999.
- Başçı, Vahdettin, Taassup ve Hoşgörü, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum, 1996.
- Barrett, William, İrrasyonel İnsan, çev. Salih Özer, Hece Yayınları, Ankara, 2003.
- Berman, Marshall, *All That is Solid Melts into Air The Experience of Modernity*, Simon and Schuster, New York, 1983.
- Bora, Tanıl, "Muhafazakâr Yerlilik Söylemi", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Muhafazakârlık, c.5, ed. Ahmet Çiğdem, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
- Cevizci, Ahmet, Paradigma Felsefe Sözlüğü, İstanbul, 1999.
- Çetin, Halis, "Muhafazakârlık: Kaosa Karşı Kosmos", Muhafazakâr Düşünce Dergisi, yıl.1, sayı.1, Ankara, 2004.
- Ebenstein, William, Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri, çev. İsmet Özel, Şule Yayınları, İstanbul, 1996.
- Elmalı Hamdi Yazır, "Dibace", Metalip ve Mezahip Metafizik ve İlahiyat (içinde) çev. Elmalı Hamdi Yazır, Eser Neşriyat, İstanbul, 1978.
- Fazlur Rahman, Ana Konularıyla Kur'an, çev. Alpaslan Açıkgenç, Fecir yayınları, Ankara, 1993.
- , İslam, çev. Mehmet Dağ, Mehmet Aydın, Selçuk yayınları, Ankara, 1993
- Güler, İlhami, *Gericiliğin Gerçek ve Enstrümental Tabiati Üzerine*, Doğu-Batı dergisi, sayı.3, Ankara, 1998.
- Güngörmez, Bengül, Muhafazakâr Paradigma: "Dogma" ve "Önyargı", Muhafazakar Düşünce Dergisi, yıl.1, sayı.1, Ankara, 2004.

²⁹Elmalı Hamdi Yazır, "Dibace", Metalip ve Mezahip Metafizik ve İlahiyat (içinde), çev. Elmalı Hamdi Yazır, Eser Neşriyat, İstanbul, 1978, s. xxxiii-xxxiv.

- İşık, Aydın, Bir Felsefi Problem Olarak Vahiy ve Mucize, Elis yayınları, Ankara, 2006.
- İmamoğlu, Tuncay, "Din ve Modern Düşünce Üzerine", Muhafazakâr Düşünce Dergisi, yıl.7, sayı.27, Ankara, 2011.
- , "Değişim ve Süreklilik Arasında Ahmet Hamdi Tanpınar", Muhafazakâr Düşünce Dergisi, yıl.1, sayı.4, Ankara, 2005.
- Küçükalp, Kasım, Cevizci, Ahmet, Batı Düşüncesi, İSAM Yayınları, İstanbul, 2009.
- Mengüşoğlu, Takiyettin, "Tarihilik" ve "Tarihsizlik", Felsefe Arkivi, sayı.16, İstanbul, 1968.
- Marshall, Gordon, Sosyoloji Sözlüğü, çev. Osman Akınay, Derya Kömürcü, Bilim Sanat Yayınları, Ankara, 1999.
- Özipek, Bekir Berat, Muhafazakarlık, Timaş Yayınları, İstanbul, 2001.
- Said Halim Paşa, Buhranlarımız ve Son Eserleri, haz. Ertuğrul Düzdağ, İz Yayıncılık, İstanbul, 1991.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, *Huzur*, Dergah Yayınları, İstanbul, 1996.
- Topçu, Nurettin, Ahlak Nizamı, Dergah Yayınları, İstanbul, 1997.
- Yılmaz, Murat, "Muhafazakâr Demokrat" Bir Politikanın Temel Özellikleri Neler Olabilir? Muhafazakâr Düşünce Dergisi, yıl.1, sayı.1, Ankara, 2004.
- Watt, Montgomery, Hz. Muhammed'in Mekkesi, çev. Mehmet Akif Ersin, Bilgivakfı Yayınları, Ankara, 1995.
- , Modern Dünyada İslam Vahyi, çev. Mehmet Aydın, Hülbe Yayınları, Ankara, 1982.